

सन् २०१८ को मानव अधिकार स्थितिबारे विभिन्न क्षेत्रको धारणा

राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग

मानव अधिकारको क्षेत्रमा क्रियाशील अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ले प्रत्येक वर्ष नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक सार्वजनिक गर्दै आएको छ। मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटना समावेश गरी प्रकाशन गरिनु सराहनीय कार्य हो। यसपटक पनि प्रकाशित हुन लागेको मानव अधिकार वर्ष पुस्तकको म सफलताको कामना गर्छु।

मानव अधिकारको सम्मानमा नै व्यक्ति वा समुदायको विकास सम्भव छ। बिनासीमा, बिनाभेदभाव, सबैका लागि, सधैंका लागि लागु हुने भएकाले यो सबैको चासो र सरोकारको विषय हो। जहाँ मानव अधिकारको सम्मान हुँदैन, त्यहाँ अराजकताको स्थिति सिर्जना हुन्छ। मानव अधिकार संस्कृतिको विकासबिना सभ्य समाजको परिकल्पना गर्न सकिँदैन। मानव अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय संस्थाको हैसियतमा आयोग मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण, संवर्द्धन र संस्कृति विकासका लागि निरन्तर क्रियाशील रहिआएको छ। संविधानको धारा २४९ (१) (२) (३) र राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोग ऐन, २०६८ मा आयोगको काम, कर्तव्य र अधिकारको सम्बन्धमा व्यवस्था गरिएको छ।

नेपाल मानव अधिकारसँग सम्बन्धित विभिन्न अन्तर्राष्ट्रिय महासन्धिको पक्ष राष्ट्र बनिस्केको छ। महासन्धिका प्रावधानहरूलाई सम्बोधन गर्नेगरी नेपालको संविधान तथा कानूनमा मानव अधिकारका विषयलाई विशेष स्थान दिएको छ। कार्यान्वयनमा लैजान विभिन्न संयन्त्रहरू कार्यरत छन्। राजनीतिक दलहरूको सहभागितामा स्थानीय तह, प्रतिनिधि सभा र प्रदेश सभाको निर्वाचन र सरकार निर्माण भइसकेको छ। राष्ट्रपति र उपराष्ट्रपति, सभामुख र उपसभामुख, राष्ट्रिय सभाका अध्यक्ष र उपाध्यक्षको पनि निर्वाचन सम्पन्न हुनुले संविधान कार्यान्वयनको आरम्भ भएको सङ्केत गरेको छ। आवश्यक ऐनहरू निर्माण र संशोधन गर्ने कार्यहरू चलिरहेको छ। मानव अधिकारको दृष्टिकोणबाट यी सकारात्मक प्रयत्न हुन्।

यसका बाबजुद पनि समग्र मानव अधिकारको

अवस्था सन्तोषजनक देखिएको छैन। शान्ति-प्रक्रिया सुरु भएको दशक नाघिसक्दा पनि अझै पीडितले न्याय पाउन नसक्नु अत्यन्त दुखद पक्ष हो। संविधानमा उल्लिखित मौलिक हकको कार्यान्वयन पक्ष उत्तिकै चुनौतीपूर्ण छ। संविधानतः गठन गरिएका विषयगत आयोग र मानव अधिकार आयोगबीचको क्षेत्राधिकारबारे प्रश्न उठेका छन्। संविधानप्रदत्त तीन तहबीचको साभ्ना अधिकारबीच स्पष्टता हुन बाँकी नै देखिन्छ।

नागरिकको आर्थिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक अधिकारहरूको कार्यान्वयन अवस्थामा पनि उत्तिकै व्यवधान छन्। समाजमा जातीय भेदभाव अहिले पनि विद्यमान छ। स्वास्थ्य सेवामा सबैको पहुँच पुग्न नसकेको स्थिति छ। वैदेशिक रोजगारमा कार्यरत आप्रवासी कामदारहरूको अधिकार सुरक्षित हुन सकेको छैन। उनीहरूमाथि हुने श्रम शोषण, घरेलु हिंसा आदि कारण जनजीवनमा असहज अवस्थामा छ। बाढी र भूकम्पबाट प्रभावितहरूको अवस्था अहिले पनि दयनीय छ। सीमान्तकृत समुदाय, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, दलित, महिला, ज्येष्ठ नागरिकहरूको विषयमा राज्यले विशेष ध्यान दिनुपर्नेमा सो हुन सकेको छैन। फलतः ती वर्ग एवं समुदायका अधिकारहरू पूर्णतः सुरक्षित हुन सकेका छैनन्।

यस आवामा पनि आयोगबाट मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनका लागि उजुरी ग्रहण, अनुगमन र अनुसन्धानलगायतका कार्य सम्पन्न भएका छन्। संवर्द्धनसम्बन्धी तालिम, गोष्ठी, अन्तरक्रिया, छलफल आदि कार्यक्रम भएका छन्। मानव अधिकारसँग बाभिएका कानूनहरूको पुनरावलोकन भएको छ। विषयगत प्रतिवेदन, पुस्तिका र जर्नल प्रकाशन, प्रेस नोट र प्रेस विज्ञप्ति जारी हुँदै आएको छ। सञ्चारमाध्यममार्फत मानव अधिकारसम्बन्धी सार्वजनिक सरोकारका सन्देशमूलक सामग्रीहरू प्रकाशन र प्रसारण भइरहेका छन्।

आयोगबाट आवश्यकता र औचित्यका आधारमा राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रियस्तरमा सरोकारवालाहरूसँग सहकार्य र समन्वयमा कार्य हुँदै आएको छ। जसमा राष्ट्रपतिको कार्यालय, नेपाल सरकार, अन्य संवैधानिक निकाय, राजनीतिक दल, नागरिक समाज, राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय गैसस एवं मानव

अधिकारसम्बन्धी राष्ट्रिय संस्था र दातृ निकायहरू रहेका छन्।

यस आवमा आयोगले गरेको मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनात्मकलगायतका कार्यबाट विभिन्न उपलब्धि हासिल गरेको छ। यस आवमा आयोगमा जम्मा १ सय ५२ उजुरी दर्ता भएका छन्। पुराना र नयाँ गरी ३ सय ५० उजुरीमाथि अनुसन्धान सम्पन्न भएको छ भने ४ सय ६३ पटक अनुगमन भएको छ। आयोगबाट सबैका लागि घर-घरमा मानव अधिकार: शान्ति र विकासको आधार भन्ने आह्वानलाई साकार पार्न मानव अधिकार प्रवर्द्धन कार्यलाई विशेष प्राथमिकतामा राखी ३२४ वटा संवर्द्धनसम्बन्धी कार्यहरू भएकामा सहकार्य र समन्वयमा ३७ कार्यक्रम रहेका छन्।

यस्तै मानव अधिकारसँग आबद्ध सङ्घ/संस्थाद्वारा आयोजित २ सय ६९ वटा कार्यक्रममा स्रोत व्यक्ति/विषयविज्ञ, प्रमुख अतिथि/अतिथि र सहभागीका रूपमा उपस्थिति जनाएको छ। दक्षिण एसियामा दण्डहीनताको चुनौती र मानव अधिकार अवस्थाको समीक्षा साथै आगामी रणनीतिका सम्बन्धमा तीन दिने छलफल सम्पन्न भएको थियो। यस्तै मानव अधिकारसम्बन्धी विभिन्न सामग्री तथा वृत्तचित्र निर्माण, प्रकाशनको काम पनि आयोगबाट निरन्तर भइरहेको छ। आयोगबाट आन्तरिकरूपमा तालिम, गोष्ठी, अन्तर्क्रिया आदि ५९ कार्यक्रम सम्पन्न भएका छन्।

यस अविधमा आयोगबाट १४ वटा प्रकाशन, ५० प्रेस विज्ञप्ति र १६ वटा प्रेस नोट जारी भएको छन् भने तीन पटक पत्रकार सम्मेलन भएको छ। यसको साथै कानून निर्माणमा सरकार एवं सरोकारवाला निकायहरूलाई सहयोग पुऱ्याउन मानव अधिकारको दृष्टिकोणबाट कानून पुनरावलोकन गरी सम्बद्ध निकायमा कार्यान्वयनका लागि पठाएको छ। आयोगमा कर्मचारी व्यवस्थापन कार्यले पनि गति लिएको छ। यी यस अवधिमा आयोगले गरेका प्रमुख उपलब्धि हुन्।

उल्लिखित यी प्राप्त उपलब्धिका बाबजुद पनि आयोग चुनौतीभन्दा बाहिर छैन। दण्डहीनताको अवस्था अहिले पनि विद्यमान छ। आयोगका सिफारिस कार्यान्वयन नहुनु, सरकारबाट अपेक्षित सहयोग प्राप्त नहुनु, कानुनी अपर्याप्तता, भूकम्पबाट क्षतिग्रस्त आयोगको भवन अझै बन्न नसक्नुबाट भौतिक पूर्वाधारको अभावमा समेत आयोगले काम गर्नुपरेको अवस्था छ। यी चुनौती सम्बोधन गर्न आयोगले सरकार एवं सरोकारवालाहरूलाई घच्चच्याइरहेको छ। यी उपलब्धि र चुनौतीबीच आयोग सविधान, ऐन र रणनीतिक योजनामा केन्द्रित भई विगतबाट अनुभव हासिल गर्दै आफ्ना काम/कारबाहीलाई समयानुकूल

अगाडि बढाउने कटिबद्ध छ।

मुलुक सङ्घीय संरचनामा प्रवेश गरेसँगै सङ्घको अलवा प्रदेश र स्थानीय तहका सरकारबाट निर्माण हुने कानून मानव अधिकारमैत्री हुन आवश्यक छ। यसरी निर्मित कानून कार्यान्वयनका लागि संयन्त्रहरूको निर्माण गर्न जरुरी छ। यसका लागि राष्ट्रिय संस्थाका रूपमा आयोग, गैससका रूपमा इन्सेकलगायतका संस्थाहरू तीनवटै सरकारका लागि सहयोगी बन्न सक्छन्। फलतः यसबाट सहकार्य र समन्वयमा मानव अधिकारसम्बन्धी काम/कारबाही अगाडि बढाउने कार्य सहयोग पुग्न जान्छ। मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र संस्कृति विकासका लागि सरोकारवालाहरू सबैसँग सहकार्य र समन्वयका लागि आयोग सदैव तत्पर छ। अन्त्यमा, म पुनः यस सराहनीय कार्यका लागि इन्सेकलाई शुभकामनासहित धन्यवाद व्यक्त गर्दछु।

वेदप्रसाद भट्टराई

सचिव/प्रवक्ता, मानव अधिकार आयोग

राष्ट्रिय महिला आयोग

मानव अधिकारको विश्वव्यापी मान्यतालाई अङ्गीकार गरी नेपालमा यस कार्यलाई अगाडि लैजान राष्ट्रिय मानव अधिकारलगायत विभिन्न संस्था कार्यरत छन्। त्यसतर्फ अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) को भूमिका महत्वपूर्ण र सराहनीय छ। यस केन्द्रबाट कतिपय पहुँच नभएका तथा सरकारको ध्यान नगएको क्षेत्रमा पनि पुगेर यसप्रतिको जनधारणा र सचेतना ल्याउने कार्य भएको छ।

सरकारी क्षेत्रमा रहेका कमी/कमजोरीलाई पनि उजागर गरेर इन्सेकले विगत वर्षदेखि नै सक्रिय र महत्वपूर्ण भूमिका खेल्दै आएको छ। नेपालको संविधान, २०७२ अनुसार निर्वाचन सम्पन्न भई तीनवटै तहमा सरकार गठन भइसकेको छ। यसका साथै सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक कानून निर्माणको कार्य अगाडि बढेको छ। तीनवटै तह सङ्घीय, प्रदेश तथा स्थानीय तहलाई बजेट उपलब्ध गराइएको अवस्थामा त्यसको कार्यान्वयन हुन बाँकी छ। जनशक्तिको व्यवस्थापन तथा परिचालन, वृत्ति विकास र सेवा सर्त जस्ता विषयलाई समायोजन ऐनअनुसार व्यवस्थित गर्ने तथा कर्मचारीको न्यायसङ्गत मागलाई सम्बोधन गरिने सरकारबाट प्रतिक्रिया व्यक्त भएको छ। यसरी २०७५ सालको यस सङ्क्रमणकालीन प्रशासनिक व्यवस्थापन चुनौतीपूर्ण छ भने सर्वसाधारणलाई पाउनुपर्ने सेवा तथा सहयोगको प्रत्याभूति दिलाउन पर्नेछ। यसै क्रममा सन् २०१८ मा महिला तथा बालबालिकाविरुद्ध अपराधिक घटनाको

बढ्दो सङ्ख्या र प्रकृतिले सबैलाई मर्माहत तुल्याएको छ । हाम्रो समाजमा देखापरेको यस्ता कुप्रवृत्तिलाई समयमै नियन्त्रण नगर्ने हो भने विकराल स्थिति बढ्दै जान्छ । तसर्थ यसतर्फ सबै सरोकारवालाको ध्यान जान जरुरी छ ।

उक्त घटनाहरू नियन्त्रण गर्न सोही ठाउँमा सुरक्षा निकायको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहन्छ । यसतर्फको जिम्मेवारीबाट सुरक्षा निकाय चुकेका छन् । त्यसले उसको विश्वसनीयता तथा क्षमतामाथि प्रश्न उठाउने अवस्था आएको छ । खास गरेर यस्ता घटनाप्रतिको संवेदनशीलता तथा अपराध नियन्त्रण गर्ने मानसिकताको नितान्त आवश्यकता नेपाल प्रहरीलगायत प्रशासनिक तहमा स्थापित गर्नुपर्नेछ । कञ्चनपुरकी निर्मला पन्तको बलात्कारपछि हत्याको घटनाले सभ्य समाजको आवरणमा हिंसा र अपराधको जालो कति गहिरो छ भन्ने दर्शाउँछ । यस्ता घटनाहरू बारम्बार दोहोरिँदा समस्याको जरो समाजको पतन र विघटनतर्फ उन्मुख हाम्रो सोच र व्यवहारमा परिवर्तन अपरिहार्य भएको छ ।

मानव अधिकारको गम्भीर उल्लङ्घन भइरहँदा हामीले एकअर्कालाई दोषारोपण गर्नुभन्दा समस्याको जरो पहिचान गरी त्यसको उन्मूलनतर्फ लाग्दा बढी उपयुक्त हुन्छ । खास गरेर युवा पिँढीमा लाग्ने पदार्थ र मादक पदार्थको प्रयोग, दक्षिणी सीमाका जिल्लाहरूदेखि देशका विभिन्न क्षेत्रमा पुगेको छ । अपराध नियन्त्रण गर्ने ठोस योजना र कारबाही अभावमा हाम्रो समाजमा वैदेशिक रोजगारीका कारणले पनि घरेलु र महिला हिंसाको बढ्दो अवस्था चिन्ताजनक छ ।

उक्त सबै प्रकारका हिंसा नियन्त्रण गर्न राष्ट्रिय महिला आयोगलाई संविधानले प्रदान गरेको भूमिका मूलभूतरूपमा निम्नानुसार छ :

- (क) नीतिगत सुझाव
- (ख) कानुनी परिवर्तन संशोधनको आवश्यकता
- (ग) अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिको पालना
- (घ) लैङ्गिक विकाससम्बन्धी तालिम र सशक्तीकरण

नेपालको संविधानको धारा २५३ ले देहायअनुसारको काम, कर्तव्य र अधिकार उल्लेख गरेको छ :

- (क) महिलाको हक, हितसँग सरोकार राख्ने नीति तथा कार्यक्रम तर्जुमा गरी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारसमक्ष पेश गर्ने ।
- (ख) महिलाको हक, हितसँग सम्बन्धित कानूनका नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र सम्झौताअन्तर्गतको दायित्व कार्यान्वयन भए/नभएको विषयमा अनुगमन गरी त्यसको प्रभावकारी पालना वा कार्यान्वयनको

उपायसहित नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने ।
(ग) महिलालाई राष्ट्रिय विकासको मूल प्रवाहमा समाहित गर्नु तथा सबै निकायमा समानुपातिक सहभागिता सुनिश्चित गर्न मौजुदा नीति तथा कार्यक्रमको समीक्षा, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने र त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनका लागि नेपाल सरकारलाई सिफारिस गर्ने ।

(घ) लैङ्गिक समानता, महिला सशक्तीकरण तथा महिलासँग सम्बन्धित कानुनी व्यवस्थाको अध्ययन/अनुसन्धान गरी त्यस्ता कानूनमा गर्नुपर्ने सुधार सम्बन्धमा सम्बन्धित निकायलाई सिफारिस गर्ने र सोको अनुगमन गर्ने

(ङ) महिला अधिकारसँग सम्बन्धित नेपाल पक्ष भएको अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि र सम्झौतामा भएको व्यवस्थाबमोजिम नेपाललले पठाउनुपर्ने प्रतिवेदन तयारीका सम्बन्धमा नेपाल सरकारलाई सुझाव दिने ।

(च) महिला हिंसा वा सामाजिक कुरीतिबाट भएको वा महिला अधिकार प्रयोग गर्न नदिएको वा वञ्चित गरेको विषयमा कुनै व्यक्ति वा संस्थाविरुद्ध मुद्दा दायर गर्नुपर्ने आवश्यकता देखिएमा कानूनबमोजिम अदालतका मुद्दा दायर गर्न सम्बन्धित निकायसमक्ष सिफारिस गर्ने ।

राष्ट्रिय महिला आयोगले आफ्नो काम, कर्तव्य र अधिकारमध्ये कुनै काम, कर्तव्य र अधिकार आयोगको अध्यक्ष, कुनै सदस्य वा नेपाल सरकारको कुनै कर्मचारीलाई तोकिएको सर्तको अधीनमा रही प्रयोग तथा पालना गर्नेगरी प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ । सोहीअनुसार कानून/नियमको कार्यान्वयन गर्दै जानुपर्छ ।

उक्त कार्यहरू सम्पादन गर्न आयोगमा दक्ष जनशक्ति, विशेषज्ञसमेतको आवश्यकता छ । उक्त संवैधानिक जिम्मेवारी बहन गर्न नेपाल सरकारका तीनैवटा तहको सहयोग र सहकार्य अनिवार्य छ । त्यस्तै अन्य संवैधानिक निकायको सहकार्यसँगै सञ्चार माध्यम तथा अधिकारकर्मीको प्रयासको सराहना गर्दै उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना गर्छु ।

अनिलकुमार ठाकुर
सचिव

राष्ट्रिय दलित आयोग

विगत वर्षहरूमा जस्तै अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ले सन् २०१८ मा देशमा भइरहेका मानव अधिकार उल्लङ्घनका घटनाहरूको स्थलगत अनुगमन गरी घटनाबारे सङ्कलित तथ्यसहितको वार्षिक विवरण

प्रकाशन गर्न लागेको जानकारी पाउँदा खुसी लागेको छ । मानव अधिकारको स्थिति आकलन गर्न योग्य पुस्तक प्रकाशन गर्न लागेकामा राष्ट्रिय दलित आयोगको तर्फबाट हार्दिक बधाई तथा शुभकामना दिन चाहन्छु ।

राज्यको जनसङ्ख्याको ठूलो क्षेत्र ओगट्ने सामाजिक, शैक्षिक र आर्थिकरूपमा उत्पीडनको अवस्थाबाट गुज्रिरहेका दलित समुदाय जातीय विभेद तथा हिंसाको सिकार भएका छन् । मानव अधिकारको स्थिति दर्शाउने नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०१९ मा दलितसम्बन्धी विभेद र हिंसाको घटनासमेत समेटिने आशा एवम् विश्वास यस आयोगले गरेको छ । अन्त्यमा मानव अधिकार वर्ष पुस्तक तयारीमा योगदान पुऱ्याउनुहुने सबैप्रति धन्यवाद व्यक्त गर्छु ।

पुरुषोत्तम नेपाल

सचिव, राष्ट्रिय दलित आयोग

परराष्ट्र मन्त्रालय

अनौपाचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) को नियमित प्रकाशन नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०१९ प्रकाशन हुन लागेकोमा परराष्ट्र मन्त्रालय खुशी व्यक्त गर्दछ । नेपालको मानव अधिकार अवस्थाको प्रलेख र प्रकाशन गर्ने इन्सेकको प्रयासको परराष्ट्र मन्त्रालय सराहना गर्दछ ।

नेपालले मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनका लागि विस्तृत नीति तथा कानूनहरू ग्रहण गरेको छ । नेपालको संविधान (२०७२) ले मानव अधिकार रक्षाका सन्दर्भमा मौलिक हकहरूलाई व्यापक गरी नेपालमा मानव अधिकारको लागि ठोस संवैधानिक आधार तयार पारेको छ । नेपालको संविधानमा नागरिक, राजनीतिक तथा आर्थिक, सामाजिक र सांस्कृतिक अधिकार सुनिश्चित गरिएको छ जुन नेपालले अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकारका संयन्त्रमा जनाएको प्रतिबद्धता मुताबिक छ ।

सन् २०१८ लाई मानव अधिकार कानून बन्ने वर्षको रूपमा सम्भन सकिन्छ । सङ्घीय संसदले संविधानले तोकेकै समयभित्र मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनसम्बन्धी कानूनहरू निर्माण गर्ने कार्य सम्पन्न गऱ्यो । संविधान प्रदत्त मौलिक हक कार्यान्वयनका लागि यस्ता कानून निर्माण हुनु अत्यन्त महत्त्वपूर्ण हुन्छ ।

संविधानप्रदत्त स्वायत्त अधिकारसहित मानव अधिकार आयोगले गरेको अभ्यासले यसलाई वर्षौंदेखि विश्वसनीय संस्थाको रूपमा स्थापित गरेको छ । राष्ट्रिय महिला आयोग, राष्ट्रिय दलित आयोग, र राष्ट्रिय समावेश आयोगको गठन गरिएको छ । यी आयोगले आ नो कार्यक्षेत्र भित्रका जनताको अधिकार रक्षा र संवर्द्धनका

लागि महत्त्वपूर्ण कार्य गर्ने विश्वास गर्न सकिन्छ । यसबाहेक सरकारले आदिवासी जनजाति आयोग, मधेशी आयोग थारु आयोग, मुस्लिम आयोग स्थापना गरेको छ ।

नेपाल २४ ओटा मानव अधिकारसँग सम्बन्धित अन्तर्राष्ट्रिय सन्धि तथा महासन्धिको पक्ष राष्ट्र हो । मानव अधिकार का नौ ठूला महासन्धि मध्ये सात महासन्धि नेपालले अनुमोदन गरेको छ । मानव अधिकारका मूल्य मान्यताप्रति नेपालको प्रतिबद्धताका कारण मुलुकले आफ्नो पहिचान सुदृढ गरेको छ । संयुक्त राष्ट्रसङ्घ मानव अधिकार परिषद्मा २०१८-२०२० सम्मका लागि निर्वाचित हुनुले नेपालले त्यसमार्फत अन्तर्राष्ट्रिय जगतमा आफ्ना उपलब्धिको प्रचार गर्न र अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा मानव अधिकारको मूल्य स्थापनाका लागि योगदान पुऱ्याउन सक्नेछ । साथै आगामी कार्यकाल २०२१-२०२३ का लागि पनि आफ्नो उमेदवारी प्रस्तुत गरेको छ ।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घको एक सक्रिय सदस्य र मानव अधिकार परिषद्को सदस्य हुनुले समेत मानव अधिकार र आधारभूत स्वतन्त्रता प्रति नेपालको प्रतिबद्धता थप स्पष्ट भएको छ । मानव अधिकारसहित विकाशको अधिकारलाई नेपालले आधारभूत, सर्वव्यापी, अन्तरसम्बन्धित, पारस्परिक हकका रूपमा लिएको छ जसलाई राजनीतिकरण, छनौट र दोहोरो मापदण्डबाट प्रभावित गर्नु हुँदैन भन्ने हाम्रो ठहर छ ।

सन् २०१८ सेप्टेम्बरमा सम्पन्न संयुक्त राष्ट्रसङ्घको ७३ औँ महासभामा सम्माननीय प्रधान मन्त्री के पी शर्मा ओलीको सम्बोधन मार्फत नेपालको मानव अधिकारप्रतिको प्रतिबद्धता थप पुष्टि भएको छ । महासभालाई सम्बोधन गर्दै प्रधानमन्त्रीले नेपालले मानव अधिकार परिषद्को सदस्यसमेतको जिम्मेवारीलाई कुशलतापूर्वक निभाउने छ र विकाश, लोकतन्त्र र मानव अधिकारको संवर्द्धनलाई पारस्परिक महत्त्व प्रदान गरेको धारणा राख्नु भयो । मार्च २०१८ मा परराष्ट्र सचिव श्री शंकरदास बैरागीले संयुक्त राष्ट्रसङ्घको मानव अधिकार परिषद्को ३७ औँ सभामा गरेको सम्बोधन समेतले मानव अधिकार प्रतिको नेपालको दृष्टिकोण प्रष्ट हुन्छ ।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घको शान्ति कायम गर्ने मिसनमा नेपालको सहभागिताले द्वन्द्वको समयमा मानव अधिकार संवर्द्धन र संरक्षणमा समेत अग्रणी स्थान कायम भएको छ ।

ठूलो सङ्ख्याका नेपाली विदेशमा काम गरिरहेको सन्दर्भमा, सरकारले वैदेशिक रोजगारीमा गएका कामदारको वृत्ति विकाश र मानव अधिकारलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ । सुरक्षित, निर्देशित र कानून सम्मत बसाइ सराइका लागि डिसेम्बर २०१८ मा

सम्पन्न उच्चस्तरीय अन्तरसरकारी सम्मेलन (GCM) नेपालले भाग लिएको छ। अन्तर्राष्ट्रिय श्रम सङ्गठनको Governing Board मा निर्वाचित हुनु र Colombo Process को अध्यक्ष हुनुले समेत नेपालको अन्तर्राष्ट्रिय श्रमिकप्रतिको प्राथमिकता पुष्टि गर्दछ। नेपालका कृटनीतिक र कन्सुलर कार्यालयमार्फत कानुनी तथा कन्सुलर सेवा प्रदान गरिनुका साथै बेचबिखनमा परेका र कार्यस्थलबाट फर्काइएका कामदारलाईसमेत त्यस्ता कार्यालयहरूले सेवा प्रदान गरिहेका छन्।

संयुक्त राष्ट्रसङ्घ मानव अधिकार संयन्त्रमा नेपालले रचनात्मक भूमिका खेलेको छ। संयुक्त राष्ट्रसङ्घको दुई उच्च अधिकारीले सन् २०१८ मा नेपाल भ्रमण गरे गर्नुभयो। २९ जनवरीदेखि ५ फेब्रुअरी, २०१८ मा नेपाल सरकारको निमन्त्रणा र विशेष संयोजनमा प्रवासीहरूको अधिकारसम्बन्धी विशेष प्रतिनिधि फिलिप गोजालेज नेपाल भ्रमणमा आउनु भयो। महिलामाथि हुने हिंसाका कारण र असरसम्बन्धी विशेष प्रतिनिधि डुब्रुका सिमोनोविचले १८ देखि २९ नोभेम्बर, २०१८ मा आ नो भ्रमण सम्पन्न गर्नु भयो।

मानव अधिकारका मूल्यमान्यता कार्यान्वयन र त्यसको प्रतिवेदन उपरको दायित्व पूरा गर्ने कार्यलाई उच्च प्राथमिकता प्रदान गरिएको छ। सन् २०१८ मा मात्र नेपालले आफू पक्षराष्ट्र रहेको तीन ओटा अन्तर्राष्ट्रिय सन्धिसम्बन्धी आवधिक प्रतिवेदन सम्बन्धित निकायमा पेश गरेको छ। २०१८ फेब्रुअरीमा नेपालले आफ्नो तर्फबाट अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकारसम्बन्धी कमिटीमा पेश गरिएको प्रारम्भिक प्रतिवेदन स्वीकार गरिएको छ। साथै नेपालद्वारा अप्रिल ३० र मे १ मा प्रस्तुत रङ्गभेद विरुद्धको महासन्धिअन्तर्गत १७ औँदेखि २३ औँ आवधिक प्रतिवेदन सम्बन्धित कमिटीले स्वीकार गरेका छन्। नेपालको तर्फबाट प्रस्तुत महिलाविरुद्ध हुने सबै प्रकारका विभेद अन्त्य गर्ने महासन्धि अन्तर्गतको छैटौँ आवधिक प्रतिवेदन सम्बन्धित कमिटीमा अक्टोबर २३, २०१८ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

नेपालले मानव अधिकार कार्ययोजना (HRNAP) सन् २००४ र २००५ देखि लागु गर्दै आएको छ। हाल चौथो कार्ययोजना सन् २०१४-२०१९ लागु भइरहेको र पाँचौँ कार्ययोजना निर्माणको चरणमा छ।

सङ्क्षेपमा, सन् २०१८ नेपालमा मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनमा महत्वपूर्ण रहनुका साथै संयुक्त राष्ट्रसङ्घका मानव अधिकार संरचनाहरूमा आ नो महत्वपूर्ण उपस्थिति र उपलब्धिमूलक प्रस्तुतिको वर्षको रूपमा रहेको छ।

नेपाल सरकार

परराष्ट्र मन्त्रालय, सिंहदरबार, काठमाडौँ

नेपाली सेना

१. नेपाली सेना सदैव नेपाली जनतामा अन्तर्निहित सार्वभौमसत्ताको व्यवहार प्रत्याभूत गर्ने विषयलाई आत्मसात गर्दै विश्वव्यापीरूपमा स्वीकृत आधारभूत मानव अधिकारको पालना/संरक्षण गर्न कटिबद्ध छ।
२. नेपाली सेनालाई आधुनिकीकरण गर्ने तथा व्यावसायिक सेनाका रूपमा विकास गर्दै लैजाने लक्ष्यअनुरूप नेपालको संविधान र सैनिक ऐन, २०६३ को दफा २) बाट निर्दिष्ट भएको प्रावधानबमोजिम नेपाली सेनामा सञ्चालन हुने हरेक किसिमका तालिमहरूमा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुन र मानव अधिकारसम्बन्धी विषय समावेश गरी सकल दर्जाहरूलाई तालिम तथा प्रशिक्षण गरिँदै आइरहेको छ।
३. श्री प्रधान सेनापतिज्यूको कमान्ड मार्ग निर्देशन कार्यान्वयनको सन्दर्भमा नेपाली सेनाका सकल दर्जाहरूलाई अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुन र मानव अधिकारका बारेमा जानकारी गराउन हरेक ३/३ महिनामा १ पटक हरेक युनिटमा कक्षा सञ्चालन गर्ने निर्देशन भएबमोजिम सोसम्बन्धी कक्षा सञ्चालन गर्ने कार्य प्रारम्भ भएको छ। साथै, नेपाली सेना र आईसिएआरसीको सहकार्यमा २०७५ मडिसर महिनामा एडभान्स लेबलको ल अफ आर्म्ड कन्फ्लिक्ट (एलओसी) तालिम सञ्चालन भएको छ।
४. नेपाली सेनाको हरेक तालिम पाठ्यक्रममा मानव अधिकारसम्बन्धी विषय अनिवार्यरूपमा समावेश गरिएको हुँदा नेपाली सेनाका शतप्रतिशत सकल दर्जाहरू अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुन र मानव अधिकारसम्बन्धी विषयमा प्रशिक्षित भइसकेका छन्।
५. अन्त्यमा, मानव अधिकार संरक्षण र संवर्द्धनको क्षेत्रमा क्रियाशील इन्सेकको उत्तरोत्तर प्रगतिको कामना गर्दै त्यस संस्थाबाट मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०१९ प्रकाशित हुन लागेको सन्दर्भमा नेपाली सेना हार्दिक शुभकामना व्यक्त गर्छ।

राजेश्वर भट्टराई
प्राड सहायक रथी
निर्देशक

नेपाल प्रहरी

मानव अधिकार तथा सामाजिक न्यायका लागि कार्यरत अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ले सदाभैँ यस वर्ष पनि मानव अधिकार वर्ष पुस्तक प्रकाशनलाई निरन्तरता दिएको कुराले हामीलाई खुसी लागेको छ । कुनै पनि राष्ट्रको मानव अधिकारको अवस्था त्यस देशका नागरिकहरू कति सुसूचित छन् भन्ने कुराले निर्धारण गर्छ । कानूनको पालना गर्ने/गराउने कुरा त्यसबेलामात्र सम्भव हुन्छ जुनबेला नागरिकहरू कानूनको सम्मान गर्न सक्षम र तत्पर रहन्छन् र राज्य जनताको हक अधिकारको संरक्षण, संबर्द्धन र परिपूर्तिमा सफल हुन्छ । देशमा मानव अधिकारको अवस्था सन् २०१८ मा कस्तो रह्यो भन्नुभन्दा पनि नेपाल प्रहरीले मानव अधिकार संरक्षण, प्रवर्द्धन र परिपूर्तिमा क्षेत्रमा विशेषगरी प्रोएक्टिभ एम्व रिएक्टिभ दुवै एप्रोचलाई ध्यान दिएर काम गरिरहेको छ भन्ने कुरा यस पुस्तकका माध्यमबाट जनतासम्म पुग्नेछ भन्ने विश्वास लिएका छौं ।

यसै वर्ष बिमस्टेक सम्मेलन र एसिया प्यासिफिक सम्मेलनमा प्रहरीले मिलाएको शान्ति सुरक्षाको अवस्था सफल रह्यो । विदेशी उच्चपदस्थ व्यक्तित्वहरू नेपाल भ्रमणमा आउँदा कुनै प्रिय घटना हुन नदिई शान्ति सुरक्षाको व्यवस्था गर्न प्रहरी सफल भएको छ ।

मानव अधिकार संरक्षणतर्फ तालिम

- मानव अधिकारको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन गर्दै जनताका मौलिक अधिकार परिपूर्ति गरी सुशासन प्रवाह गर्नको लागि दक्ष एवम् सक्षम मानव संशाधन विकास गरी कानून कार्यान्वयन एवं सेवा प्रवाहका क्रममा प्रहरी कर्मचारीहरूबाट हुन सक्ने मानव अधिकार हननका क्षेत्रहरू पहिचान गरी प्रहरी कर्मचारीलाई प्रदान गरिने सबै आधारभूत तथा सेवाकालीन तालिमहरूमा मानव अधिकार विषय समावेश गरी प्रशिक्षण प्रदान गर्ने गरेको ।
- भिड नियन्त्रणका क्रममा अनावश्यक बल प्रयोग नहोस् भन्ने उद्देश्यका साथ बल प्रयोगको सिद्धान्त तथा हातहतियारको प्रयोग, भिड नियन्त्रण तथा व्यवस्थापन, हिरासत व्यवस्थापन, नागरिकमैत्री सेवा, मानव अधिकारलगायतका महिला तथा बालबालिका सम्बन्धमा समेत विभिन्न उन्नत तालिम, अनुशिक्षणहरू भण्डै ८ हजारभन्दा बढी प्रहरी कर्मचारीहरूलाई प्रदान गरियो ।

- प्रहरी प्रधान कार्यालय मानव अधिकार उल्लङ्घन अनुगमन एकाइले ३ चरणमा ३ दिने मानव अधिकार तालिम प्रदान गरी माननीय गृह मन्त्रीको प्रमुख आतिथ्यमा मानव अधिकारको सम्मान, संरक्षण र प्रवर्द्धन गोष्ठी आयोजना गरेको ।

नेपाल प्रहरीले सन् २०१७ देखि २०१८ सम्म सञ्चालन गरेका तालिम

नेपाल प्रहरीले सन् २०१७ देखि २०१८ मा मानव अधिकारसम्बन्धी ४ सय ९७ ओटा तालिम सञ्चालन गरेको छ । ती तालिमहरूमा २२ हजार ४ सय ३५ जना पुरुष र २ हजार ९ सय २६ जना महिलासहित २५ हजार ३ सय ६१ जना सहभागी भएका थिए ।

विशिष्टीकृत एकाइ (संयन्त्र)

अनुगमन

- नेपाल प्रहरीले सन् २००३ देखि प्रहरी प्रधान कार्यालयमा विशिष्टीकृत एकाइका रूपमा मानव अधिकार सेल स्थापना गर्नु जुन मानव अधिकार उल्लङ्घन अनुगमन एकाइको रूपमा रहेको छ र सबै प्रदेश कार्यालयहरूमा मानव अधिकार शाखा छ ।
- कार्यालय प्रमुखको सम्पर्क नं. एवम् उक्त सम्बन्धित कार्यालयभन्दा दुई तहमाथि सम्मका कार्यालय प्रमुखहरूको नाम, सम्पर्क नम्बर सबैले देखिने स्थानमा राख्नुपर्ने अनिवार्य व्यवस्था छ ।

अनुसन्धान तथा कारबाही

- घटनाको प्रकृति हेरी केन्द्रबाट नै समिति गठन गरी छानबिन गरिनेदेखि सम्बन्धित कार्यालयहरूले समेत छानबिन गरी गल्ती गर्ने कर्मचारीहरूमाथि कारबाही गर्ने गरिएको छ ।
- त्यसका अलावा कुनै पनि माथिल्लो अधिकृतलाई भेटी सर्वसाधारणले आफ्नो समस्या राख्न सक्ने, दोषीउपर उजुरी गर्न सक्ने व्यवस्था छ ।
- त्यसको साथै केन्द्रमा मानव अधिकार उल्लङ्घन अनुगमन एकाइ, प्रहरी महानिरीक्षकको प्रत्यक्ष निगरानीमा रहेको उजुरी छानबिन शाखामा समेत उजुरी गर्न सकिने गरी संयन्त्र तयार गरिएको छ ।
- सन् २०१७ देखि २०१८ सम्म मानव अधिकार उल्लङ्घनमा परेका ६७ जना प्रहरी कर्मचारीलाई विभागीय कारबाही गरेको छ भने हालसम्म ७ सय १७ जनालाई विभागीय कारबाही गरिएको छ ।

प्रहरी प्रधान कार्यालय मानव अधिकार शाखामा

सन् २०१७ देखि २०१८ सम्म गृह मन्त्रालयबाट ३१ उजुरी प्राप्त भएकामा १५ उजुरी अनुसन्धान पश्चात जाहेर गरिसकिएको छ भने १६ उजुरीमा अनुसन्धान भइरहेको छ। एउटा उजुरी सम्बन्धित बोधार्थपत्रको सम्बन्धमा सम्बन्धित कार्यालयबाट नै जाहेर गरेको छ। त्यसैगरी राष्ट्रिय मानव अधिकार आयोगबाट प्राप्त ७१ उजुरीमा ४० उजुरी अनुसन्धान पश्चात जाहेर गरिसकिएको छ भने ३१ ओटा उजुरीमा अनुसन्धान जारी छ। १३ ओटा उजुरी सम्बन्धित बोधार्थपत्रको सम्बन्धमा सम्बन्धित कार्यालयबाट नै जाहेर गरेको छ।

पत्रपत्रिकामा प्रकाशित सूचनालाई आधार मानी १६ उजुरी प्राप्त भएकामा १२ उजुरी अनुसन्धान पश्चात जाहेर गरिसकिएको छ भने चार उजुरीमा अनुसन्धान भइरहेको छ। इमेल तथा निवेदनबाट प्राप्त दुई उजुरीमा अनुसन्धान जारी छ।

मानव अधिकार प्रवर्द्धनतर्फ

समन्वय र सहकार्य

अन्य व्यक्तिद्वारा वा नेपाल प्रहरीले प्रहरी कर्मचारीहरूबाट हुन सक्ने मानव अधिकार हनन् रोक्नका लागि विविध सङ्घ/संस्थाहरूसँग समन्वय, सहकार्य गरिआएको छ।

- समुदाय प्रहरी साभेदारी कार्यक्रमको माध्यमबाट देशभरमा ७ सय ५३ भन्दा बढी समितिहरूमार्फत विद्यालय, स्थानीय तहका निकाय तथा सङ्घ/संस्थाहरूसँग सहकार्य गर्दै मानव अधिकार प्रवर्द्धनमा क्रियाशील रहेको।
- विभिन्न सङ्घ/संस्थासँग अन्तरक्रिया गरी प्राप्त रचनात्मक सुझावहरू कार्यान्वयन गरेको।
- सङ्घ/संस्थाहरूको बैठकमा सहभागी भई प्रहरी सङ्गठन एवम् घटनाविशेषका सम्बन्धमा उठेका टिका/टिप्पणीलाई सङ्गठनको धारणा एवम् भएका सत्य/तथ्य उजागर गर्ने गरिएको।
- मानव अधिकार आयोगबाट प्राप्त निर्देशन कार्यान्वयन गरिएको।
- मानव अधिकार आयोग, विदेशी नियोगहरू र काठमाडौँ स्कूल अफ लसँगको सहकार्यमा कर्मचारीहरूलाई मानव अधिकार एवम् सम्बन्धित विविध विषयहरूमा प्रशिक्षण प्रदान गरिएको।
- मानव अधिकार आयोगबाट गठित छाउ पडीसम्बन्धी राष्ट्रिय जाँचबुझ कार्यक्रममा दैलेख र अछाम जिल्लाहरूमा सहभागी भई मानव अधिकार प्रवर्द्धनतर्फ विशेष भूमिका रहयो।

मानव अधिकार परिपूर्ति

वैज्ञानिक स्रोत साधनको प्रयोग

प्रहरी कार्य तथा अपराध अनुसन्धानमा वैज्ञानिक स्रोत साधनको प्रयोग एवम् भौतिक स्रोत साधनको व्यवस्थापन

- नेपाल प्रहरीद्वारा नागरिकमैत्री कार्यालय निर्माण
- हिरासत कक्षहरूमा सिस्टिभि क्यामेरा जडान
- अन्तर्वाताका लागि उपकरणसहितको आधुनिक कक्ष
- महिला तथा बालबालिकामाथि हुने हिंसा, अपराध अनुसन्धानका लागि तालिम प्राप्त प्रहरी (महिला) सहितको छुट्टै कक्ष एवम् भवनहरूको निर्माण
- अनुसन्धानमा एएफआइएस, पोलिग्राफी, फरेन्सिक मोबाइलसमेत प्रयोगमा ल्याई दोषी व्यक्तिलाई कानुनी दायरामा ल्याउने कार्य गरियो।

अपराध अनुसन्धानमा प्रभावकारिता

- प्रमाणमुखी अनुसन्धान पद्धतिलाई पूर्ण कार्यान्वयनमा ल्याउन र अनुसन्धानका विविध आयामहरूमा सुधार गरी दक्ष जनशक्ति तयार गर्नका लागि ३ वर्षे क्राइम एक्सन प्लान (क्याप) निरन्तर कार्यान्वयन भइरहेको छ। यसले प्रहरीको अनुसन्धानको पाटोलाई सुधार गरी पीडितको हक अधिकारको संरक्षण गरेको छ भने पुराना मुद्दाहरू एवम् भएका अपराधको सफल अनुसन्धानको दृष्टिकोणबाट पनि गत वर्ष नेपाल प्रहरीको लागि सुखद रहयो।
- त्यसैगरी लामो समयदेखि फरार रहेका अभियुक्तहरूलाई प्राथमिकतामा राखी उल्लेख्य सङ्ख्यामा पक्राउ गरिएको।
- दूलो मात्रामा लागु औषध एवम् अवैध सुन एवम् कारोबारी पक्राउ।
- मानव बेचबिखन तथा वैदेशिक रोजगारीको नाममा हुने बेचबिखन तथा ठगी अवैध वन पैदावर एवम् वन्यजन्तुको ओसारपसार नियन्त्रणमा प्रहरीले दूलो सफलता प्राप्त गरेको छ।

अपराध रोकथाम

- अपराध नियन्त्रण तथा अनुसन्धानलगायत प्रहरीले प्रदान गर्ने सेवा, काम गर्ने तरिका र प्रक्रियाका सम्बन्धमा कानुनी जानकारी नभएका तथा सरकारी निकायमा कम पहुँच भएका नागरिकहरूलाई समेत केन्द्रित गरी यसै वर्षबाट सुरु गरिएको समुदाय-प्रहरी साभेदारी कार्यक्रममार्फत स्थानीय तहको समेत समन्वयमा विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालन गरेको छ।

२. सामुदायिक प्रहरी सेवा, जिल्लास्थित महिला तथा बालबालिका सेवा केन्द्रहरू तथा अन्य प्रहरी कार्यालयहरूले मुस्कानसहितको सेवा, प्रहरी मेरो साथी, प्रहरी-नागरिक हातेमालो आदि कार्यक्रममाफत विविध सामाजिक अपराधहरू, जस्तै- लागु पदार्थ दुर्व्यसन, लैङ्गिक हिंसा, घरेलु हिंसा, वैदेशिक रोजगारमा जाँदा हुने ठगी, जातका आधारमा हुने भेदभाव र छुवाछूत, मानव बेचबिखन तथा ओसारपसार आदि अपराधविरुद्ध सचेतना फैलाउँदै घटना र अपराधबारे प्रमाणको महत्व, सूचना र सुरक्षाबारे आमनागरिक एवम् सेवाग्राहीहरूसँगको सम्बन्धलाई सुदृढ पार्ने कार्य गरियो।

मानव अधिकार परिपूर्ति

१. प्रहरी महानिरीक्षकज्यूका प्राथमिकताहरूमा सूचीकृत गरी क्रियाशील रहेको।
२. मुस्कानसहितको प्रहरी सेवा, प्रहरी-नागरिक हातेमालो, ग्रामीण गस्ती, प्रहरी मेरो साथी, टेल/टेलमा प्रहरी, सामुदायिक प्रहरी सेवालगायत क्रियाकलापलाई निरन्तरता दिँदै सामुदायिक प्रहरी साभेदारी कार्यक्रमका माध्यमबाट एउटै छातामा सामाजिक क्रियाकलाप गर्दै ७ सय ५३ भन्दा बढी समितिहरू तथा विद्यालयहरूमा सम्पर्क समितिहरूका माध्यमबाट मानव अधिकार परिपूर्ति गर्ने उद्देश्यले क्रियाशील रहेको।
३. गत आ.व. मा ५१,९५८ अपराधमा व्यक्तिद्वारा नागरिकको मानव अधिकार हनन् भएकामा पीडितलाई आवश्यक क्षतिपूर्ति र पीडकलाई कानुनी दायित्व बहन गराउन कानुनको प्रक्रिया पूरा गरी अनुसन्धानपश्चात सम्बन्धित निकायमा पठाइएको छ।
४. प्रहरीले मुद्दा दर्ता हुनेसम्मका सबै प्रहरी कार्यालयहरूमा प्रवक्ता तोकी सर्वसाधारण एवम् जानकारी चाहने व्यक्तिका लागि सूचना उपलब्ध गराउने, कुनै पनि प्रहरी कार्यालय वा कर्मचारीबाट प्रदान हुनुपर्ने सेवा ठीक समयमा ठीकतवरबाट प्रदान नभएमा वा कुनै पनि प्रहरी कर्मचारीले कुनै पनि आमनागरिकलाई दुर्व्यवहार गरेमा, यातना दिएमा वा कुनै पनि प्रकारको मानव अधिकार हनन् हुने काम/कारबाही गरेमा दोषी कर्मचारीविरुद्ध लिखित, मौखिक वा कुनै पनि तवरबाट उजुरी गर्न सकिने व्यवस्था नेपाल प्रहरीमा रहेको छ।

समग्रमा गत वर्ष पनि चुस्तदुरुस्त सेवा प्रवाह, कानुनको सशक्त कार्यान्वयन, भएका अपराधको सफल

अनुसन्धान गरी पीडितलाई न्याय र दोषीलाई कारबाहीको दायरामा ल्याउने, प्रहरी कर्मचारीहरूलाई तालिम प्रदान गरी सेवाग्राहीको हक अधिकारको सुनिश्चितता, विविध सचेतनामूलक कार्यक्रमहरूमाफत आमनागरिकहरूलाई सुसूचित गर्ने कार्य र मानव अधिकार उल्लङ्घन गर्ने कर्मचारीहरूलाई कारबाहीको दायरामा ल्याई पीडितलाई न्याय दिलाइ नेपाल प्रहरी मानव अधिकारको संरक्षण, प्रवर्द्धन र परिपूर्तिमा सदैव संवेदनशील एवम् क्रियाशील रहिआएको छ र रहिरहनेछ। अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्रले मानव अधिकारको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धनमा पुऱ्याएको योगदानका लागि धन्यवादसहित आगामी दिनहरूमा नेपाल प्रहरीलाई रचनात्मक सुझावको अपेक्षा गर्दै सहकार्यको निरन्तरताका लागि अनुरोधसहित सदैव संस्थाको प्रगतिको कामना गर्छौं।

उत्तमराज सुवेदी
प्रहरी वरिष्ठ उपरीक्षक

सशस्त्र प्रहरी बल

मानव अधिकारको संरक्षण, संवर्द्धन र प्रवर्द्धन गर्ने उद्देश्यले सशस्त्र प्रहरी बल नेपालले मानव अधिकार हननका विषयमा शून्य सहनशीलताको नीति अवलम्बन गरेको छ। सशस्त्र प्रहरी बल, नेपालका कुनै पनि सदस्यहरूबाट मानव अधिकार उल्लङ्घन भएको भनी जुनसुकै माध्यमबाट प्राप्त उजुरी वा घटनाहरूउपर तत्काल अनुसन्धान गरी दोषी ठहरिएमा सङ्गठनले आवश्यकताअनुसार सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूलाई विभागीय कारबाही गर्दै आइरहेको छ। साथै सशस्त्र प्रहरी बलले कमान्ड जिम्मेवारीमा खटिएर जाने अधिकृतहरूलाई मानव अधिकार तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानुनका बारेमा त्रिफिड गरी आफू र आफ्नो मातहतमा रहेका फौजहरूलाई सदैव सचेत गराउने, मानव अधिकार हनन् गर्नेलाई दण्डित गरी मानव अधिकार प्रवर्द्धनमा टेवा पुऱ्याइरहेको छ। तसर्थ मानव अधिकारको संरक्षण कुनै पृथक विषय वा सन्दर्भ नभई सशस्त्र प्रहरी बल सङ्गठनको स्थापनाको मूल उद्देश्य नै हो।

नागरिकहरूको संविधानप्रदत्त मौलिक हक अधिकारको संरक्षण गर्दै मानव अधिकारलाई जनताको सेवा र आफ्नो व्यावसायिक दक्षताको मापदण्ड बनाइ समाजमा कानुन कार्यान्वयन गर्ने जस्तो अत्यन्तै महत्वपूर्ण एवम् संवेदनशील जिम्मेवारी बोकेको सशस्त्र प्रहरी बलले सीमा क्षेत्रमा हुने मानव बेचबिखन जस्ता जघन्य अपराध रोकथामका लागि सूक्ष्मरूपमा निगरानी गर्दै आएको साथै विपद्को समयमा मानव अधिकार

संरक्षणप्रति सचेत भई विषम परिस्थितिहरूमा कार्य सम्पादन गर्दै आइरहेको र आफ्नो स्थापना कालदेखि हालसम्म कुशलपूर्वक हरेक क्रियाकलापलाई परिष्कृत एवम् परिमार्जित गर्दै मानव अधिकार संरक्षण एवम् संवर्द्धन गर्न सदैव प्रतिबद्ध रहेको छ।

नेपाल सरकार प्रधान मन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालयद्वारा तयार गरिएको चौथो पञ्चवर्षीय मानव अधिकार राष्ट्रिय कार्ययोजना (आ.व. २०७१/०७२-२०७५/०७६) को सशस्त्र प्रहरी बलले प्रभावकारीरूपमा कार्यान्वयन गर्दै आइरहेको छ। सशस्त्र प्रहरी बलका सकल दर्जाका राष्ट्रसेवकहरूलाई मानव अधिकारसम्बन्धी प्रशिक्षण दिने, मानव अधिकारको संरक्षण र संवर्द्धनमा सशस्त्र प्रहरी बलको भूमिका सम्बन्धमा स्थानीयस्तरसम्म सरोकार निकायहरूलाई सहभागी गराई कार्यशाला सञ्चालन गर्ने, मानव अधिकार र अन्तर्राष्ट्रिय मानवीय कानूनसम्बन्धी उन्नत तालिमहरूमा सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूलाई सहभागी गराउने, तालिम पाठ्यक्रमहरूलाई परिमार्जित गरी समयसापेक्ष बनाउँदै लैजाने, सम्पूर्ण सशस्त्र प्रहरी कर्मचारीहरूलाई लैडिङ्गक विभेदसम्बन्धी ज्ञान दिलाउने एवम् प्रशिक्षक प्रशिक्षण तालिम सञ्चालन गरी कार्यरत जनशक्तिबाटै प्रशिक्षक उत्पादन गर्ने कार्य गर्दै आइरहेको छ।

अन्तमा, मानव अधिकार स्थितिका बारेमा सामाजिक न्यायको निमित्त स्थापित अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक) ले सत्य/तथ्यमा आधारित रही प्रकाशन गर्ने नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०१९ को सफलताको कामना गर्दै आगामी दिनहरूमा नागरिकहरूको मानव अधिकार संरक्षण एवम् संवर्द्धन गर्ने कार्यमा महत्वपूर्ण योगदान पुऱ्याउन सफल हुनेछ भन्ने विश्वास व्यक्त गर्छौं।

सुरजकुमार श्रेष्ठ

सशस्त्र प्रहरी नायव महानिरीक्षक
मानव स्रोत विभाग, कानून शाखा, मानव अधिकार
सेल

सन् २०१८ मा प्रेस स्वतन्त्रता

नेपाल पत्रकार महासङ्घ प्रेस तथा अभिव्यक्ति स्वतन्त्रताको रक्षाका साथै मानव अधिकारको क्षेत्रमा क्रियाशील संस्था हो। यस परिप्रेक्षमा मानव अधिकारको संरक्षण र वकालत गर्ने अन्य संस्थाको पहललाई महासङ्घ सम्मान गर्दछ। मानव अधिकारको उल्लङ्घन तथा ज्यादतीका तथ्य तथ्याङ्कहरू सङ्कलन गर्दै मानव अधिकार उल्लङ्घनकर्तालाई खबरदारी गर्ने कार्यमा सराहनीय भूमिका निर्वाह गर्दै आइरहेको

इन्सेकले विगतभैँ यस वर्ष पनि मानव अधिकार उल्लङ्घनका तथ्याङ्कहरू समेटेर नेपाल मानव अधिकार वर्ष पुस्तक २०१९ प्रकाशन गर्न लागेकोमा शुभकामना दिन चाहन्छु।

यस सन्दर्भमा नेपाल पत्रकार महासङ्घले पनि नेपालको मानव अधिकारको अवस्थालाई नजिकबाट अध्ययन गरिरहेको छ। महासङ्घले मानव अधिकारका सम्बन्धमा अनुगमन डेस्कको स्थापना गरी सञ्चारकर्मीहरूमाथि हुने आक्रमण, धम्की, अपहरण लगायतका घटनाका बारेमा नियमित अनुगमन गर्दै आएको छ।

महासङ्घको तथ्याङ्कअनुसार सन् २०१८ पत्रकारहरूका लागि चुनौतीपूर्ण वर्ष रहेको छ। यो वर्ष ५८ ओटा प्रेस स्वतन्त्रता हननका घटनाहरू भएका छन्। जसमध्ये ६ जना पत्रकार गिरफ्तार भए। तीन जना पत्रकारलाई प्रहरीले समाचार लेखेकै आधारमा गिरफ्तार गरी आफ्नो अधिकार क्षेत्र भन्दा बाहिर गई विद्युतीय कारोबार ऐन, २०६३ अर्न्तगत मुद्दा चलाएको थियो। समाचारको विषयमा परेको उजुरी हेर्ने र कारबाही गर्ने प्रेस काउन्सिल नेपालको अधिकारलाई बिसेर प्रहरीले पत्रकारमाथि मुद्दा चलाउनुले मुलुकमा प्रेस स्वतन्त्रताको अवस्था कमजोर रहेको प्रष्ट्याएको छ।

यस्तै यो अवधिमा १५ जना पत्रकारमाथि आक्रमण भएको छ भने १३ जना पत्रकारलाई धम्की दिइएको छ। महासङ्घको अभिलेख अनुसार समाचारको विषयलाई लिएर पत्रकारमाथि आक्रमण र धम्की दिने काम प्रहरी, राजनीतिक दल, जनप्रतिनिधि तथा सार्वजनिक निकायका जिम्मेवार व्यक्तिबाट हुने गरेको छ। यस्तै यो अवधिमा १२ जना पत्रकारलाई समाचार सङ्कलनका क्रममा वा समाचार छापेको निहुँमा दुर्व्यवहार गरिएको छ भने ६ जना पत्रकारलाई समाचार सङ्कलनका क्रममा अवरोध पुऱ्याउनुका साथै पत्रकारको संस्था तथा पत्रपत्रिका कब्जा गरिएका चार ओटा घटना भएका छन्।

यी केही प्रतिनिधिमूलक घटनाहरूले देशको समग्र मानव अधिकारको अवस्था बुझ्न सघाउ पुऱ्याउँछ। यस्ता मानव अधिकार विरोधी कार्यमा राज्यका जिम्मेवार निकाय तथा राजनीतिक दलका नेता तथा कार्यकर्ताहरूको संलग्नता देखिनु दुर्भाग्यपूर्ण कुरा हो।

गोविन्द आचार्य

अध्यक्ष, नेपाल पत्रकार महासङ्घ